

บทบาทของป่าศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเขตมรดกทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ

Roles of Sacred Forests as Cultural and Ecological Heritage Zones

สมาพร เรืองสังข์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

Samaporn Ruangsanka

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Thailand

E-mail: samaporn@vru.ac.th

บทคัดย่อ

ป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ ศูนย์รวมความเชื่อ ความศรัทธา และความเคารพยำเกรงต่อเทพเจ้าและภูติผี ชุมชนดูแลและปกป้องป่าโดยการกำหนดข้อห้ามในการเข้าถึงป่าและทรัพยากรภายในป่า ลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าได้ จัดเป็นรูปแบบการอนุรักษ์ป่าที่มีประโยชน์ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทความสำคัญของป่าศักดิ์สิทธิ์ด้านวัฒนธรรมและระบบนิเวศ สถานการณ์ปัจจุบัน ภาวะคุกคามและแนวทางการอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ป่าและวัฒนธรรมของชุมชนคงอยู่อย่างยั่งยืน โดยรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่าป่าศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทยและต่างประเทศมีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านการเป็นสถานที่แห่งจิตวิญญาณ วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม ชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการป่า มีกฎระเบียบและวัฒนธรรมการบูชาป่า บูชาต้นไม้ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า สืบทอดจากบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน แตกต่างกันตามบริบทของท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศ ป่าศักดิ์สิทธิ์มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ คงอยู่ได้ด้วยศรัทธาของชุมชน การจัดการดูแลและปกป้องป่าโดยชุมชน แต่ปัจจุบันจำนวนและขนาดของป่าศักดิ์สิทธิ์ลดลงจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม วิถีชีวิต จำนวนประชากร การขยายตัวของสังคมเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม การเลือนหายของความศักดิ์สิทธิ์และวัฒนธรรมตามยุคสมัย ภัยคุกคามด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีผลต่อความคงอยู่อย่างยั่งยืนของป่าศักดิ์สิทธิ์ แนวทางแก้ไขเพื่ออนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ ทำได้โดยผลักดันให้ทั่วโลกตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบป่าศักดิ์สิทธิ์ และส่งเสริมการดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนในการอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ตามกฎหมายปัญญาดั้งเดิม ผสานกับการอนุรักษ์ด้วยวิธีการร่วมสมัย การให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็น นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและการอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ชุมชน; ป่าศักดิ์สิทธิ์; ระบบนิเวศ; วัฒนธรรม

* วันที่รับบทความ : 1 สิงหาคม 2567; วันแก้ไขบทความ 19 สิงหาคม 2567; วันตอบรับบทความ : 22 สิงหาคม 2567

Received: August 1 2024; Revised: August 19 2024; Accepted: August 22 2024

Abstract

Sacred forests are spiritual spaces, where are the center of belief, faith and reverence for the deities and ghosts. The nearby community looks after and protects the forest by imposing restrictions on access to the forest and its resources, which reduce the problem of deforestation. It is considered as a useful form of forest conservation. This article aims to present the important role of sacred forests in cultural and ecological aspects, current situation, threats and guidelines for conserving sacred forests to ensure that the forest and community culture remain sustainable by collecting, analyzing, and synthesizing secondary information from documents both domestically and abroad. It was found that sacred forests in Thailand and abroad are related to communities in terms of being a place of spirituality, way of life, and environment. The community responsible for forest management. There are rules and cultures for worshipping the forest, trees, and sacred objects in the forest. Which have been inherited from ancestors until the present day. The rituals vary according to the local context and geography. Sacred forests have cultural and ecological value. It survives with the faith of the community and community-based forest management and protection. However, the number and size of sacred forests has decreased due to changes in society, way of life, population number, urban expansion, land use, environmental changes. The sacredness and culture have disappeared with the times. Social, economic and environmental threats affect the sustainability of the sacred forest. Solutions to conserve sacred forests can be done by pushing the world to recognize the importance of forest conservation in the form of sacred forests and promoting joint operations of all sectors in sacred forests conservation according to traditional wisdom combined with contemporary methods. Educating community members and using appropriate technology are essential. These lead to community strength and sustainable coexistence with the forest.

Keywords: community; sacred forest; ecosystem; culture

บทนำ

การดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต้องพึ่งพาธรรมชาติ แม้สังคมปัจจุบันจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลให้วิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาก แต่เรายังคงต้องอาศัยปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ได้แก่ บ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ซึ่งแหล่งของปัจจัยเหล่านี้มาจากธรรมชาติ แม้ปัจจัยบางอย่างอาจได้มาจากการสังเคราะห์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่วัตถุดิบที่ใช้ยังคงได้มาจากธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างหนึ่งคือ ป่าไม้ ที่ให้บริการทางตรงโดยเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร เส้นใย ทัศนียภาพ ความร่มเย็น ที่อยู่อาศัย และบริการทางอ้อมคือ ต้นไม้ช่วยลดปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกในอากาศ โดยสามารถดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ไปใช้ในการสร้างมวลเนื้อไม้ ทั้งในรูปแบบไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม และสะสมคาร์บอนในซากพืชทับถมใต้ดินเมื่อตายลง ป่าไม้ช่วยทำให้อากาศบริสุทธิ์ด้วยการปลดปล่อยก๊าซออกซิเจนสู่บรรยากาศ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ป้องกันการพังทลายของดิน ทำให้เกิดการหมุนเวียนแร่ธาตุในดิน นอกจากนี้ต้นไม้หลายชนิดยังเป็น

สัญลักษณ์สำคัญด้านความเชื่อ ความศรัทธา ศาสนา ป่าไม้จึงมีบทบาทสำคัญทางศาสนา วัฒนธรรม การดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น รวมถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้กำลังลดลง ปัจจัยสำคัญคือการตัดไม้ทำลายป่า การเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่า อันเนื่องมาจากกิจกรรมของมนุษย์ การเพิ่มของจำนวนประชากรทำให้เกิดการขยายพื้นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตรรุกล้ำเขตป่าธรรมชาติ การเติบโตของอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง เมื่อมีการตัดไม้ทำลายป่าในปริมาณมากจนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง มลพิษสิ่งแวดล้อม ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ พื้นที่ป่าที่เคยเป็นผืนเดียวกันถูกรุกล้ำครอบครองทำให้ป่าผืนใหญ่กลายเป็นหย่อมป่า (forest patches) แยกกระจายออกจากกัน Daye and Healey (2015) พบว่า ในช่วงปี 1995-2010 ป่าศักดิ์สิทธิ์ในที่ราบสูง Gamo ประเทศเอธิโอเปีย เกิดการแตกออกเป็นหย่อมผืนป่าย่อย ทำให้พื้นที่ป่าลดลง อันเนื่องมาจาก การทำฟาร์มเกษตรเพิ่มขึ้น 109.4% และการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น 36.6% ซึ่งจำนวนหย่อมผืนป่าลดลง 16.1% และขนาดของหย่อมป่าศักดิ์สิทธิ์มีขนาดลดลง 5.8% ในขณะที่เปรียบเทียบกับป่าทั่วไปซึ่งมีขนาดลดลงมากถึง 43.2% ผืนป่าศักดิ์สิทธิ์ได้รับการคุ้มครองจากชุมชนท้องถิ่นมากกว่าป่าทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมพังทลายลงจะทำให้การคุ้มครองลดลง อาจได้รับความเดือดร้อนจากการถูกรบกวนรอบขอบป่า การทำการเกษตรรุกพื้นที่ การปล่อยสัตว์เข้ามากินหญ้าและการตัดไม้ ในป่าศักดิ์สิทธิ์ ป่าศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งกำลังถูกคุกคาม สะท้อนถึงความซับซ้อนทางเศรษฐกิจและสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นใน Gamo Highlands

ปัญหาการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม แต่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนที่เคยดำรงชีวิตแบบพึ่งพาป่ามาช้านาน เกิดการสูญเสียศักยภาพในการพึ่งตนเอง การสูญเสียความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชน ไม่ให้ถูกทำลายจากการผสมผสานวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายแบบพหุวัฒนธรรมจนหลงลืมวัฒนธรรม อันเป็นรากเหง้าของตัวเอง ประเพณีและคติความเชื่อต่าง ๆ ที่ถือเป็นแนวปฏิบัติมาแต่โบราณกลายเป็น เพียงเครื่องสนองความบันเทิงที่ฉาบฉวย กุศโลบายดั้งเดิมคือการปลูกฝังจิตสำนึกทางสังคมวัฒนธรรมลูกละเลย ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนลดน้อยลง สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบัน ศาสนา สูญเสียบทบาทในการอบรมให้ความรู้ และปลูกฝังศีลธรรม นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยม และบริโภคนิยม ค่านิยมที่ตึงเครียดและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยมีการสืบทอดน้อยลง ระบบ คุณค่าของสังคมในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือกันเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากกิจ ประเพณีที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมไม่ได้รับการเอาใจใส่ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะของการล่มสลายทางวัฒนธรรมที่บรรพชนใช้เวลาสั่งสมมายาวนานได้ในที่สุด ดังนั้นเพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติต่อคติความเชื่อ ของคนอีสานให้คงอยู่อย่างเหมาะสมในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยที่ยังสามารถรักษารูปแบบ เนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์ดั้งเดิมเอาไว้ได้อันจะส่งผลต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม

หลายภูมิภาคของโลกมีมรดกมรดกวัฒนธรรมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ธรรมชาติ ทั่วโลกเพื่อรักษาพื้นที่ป่าไม้อันเก่าแก่ขนาดใหญ่ ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งได้อนุรักษ์พื้นที่ป่าในพื้นที่ของตน ในรูปแบบของป่าศักดิ์สิทธิ์ (sacred forest) เพื่อวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธาที่เชื่อว่าต้นไม้ใหญ่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่เพื่อปกป้องรักษาป่าไม้และชุมชน นอกจากนี้ความสำคัญทางวัฒนธรรมป่าเหล่านี้มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น และความสำคัญในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ผลที่ตามมาคือ แม้จะมีแรงกดดันจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น แต่ป่าศักดิ์สิทธิ์ก็ยังอยู่ร่วมกับมนุษย์มานานภายใต้การดูแลของชุมชนทั้งหมดหรือผู้นำศาสนาที่มีอิทธิพลเพียงพอ ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์จึงอาจตอบสนองทั้งความต้องการทรัพยากรในท้องถิ่นไปจนถึงเป้าหมายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

ความสำคัญของป่าศักดิ์สิทธิ์

ความเจริญก้าวหน้าของสังคมปัจจุบันและการเพิ่มของจำนวนประชากร ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง ปัญหาการลดลงของป่าไม้ส่งผลกระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่างได้กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ในการสนับสนุนการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีส่วนช่วยรักษาวัฒนธรรมหลายด้าน เช่น ประเพณี ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ การแพทย์ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมือง โครงสร้างทางสังคม และการรักษาสมดุลธรรมชาติ ในหลายภูมิภาคทั่วโลกป่าไม้ขนาดเล็กหรือใหญ่ได้รับการอนุรักษ์ไว้เพราะคนในท้องถิ่นมีความศรัทธาว่าป่าเหล่านี้ศักดิ์สิทธิ์ มักเป็นเนินเขาที่ปกคลุมด้วยป่าซึ่งมีความเชื่อว่ามีเทพเจ้าอาศัยอยู่ พืชและสัตว์ทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในภูเขาศักดิ์สิทธิ์นั้นถูกมองว่าเป็นเพื่อนของเทพเจ้าหรือสิ่งมีชีวิตศักดิ์สิทธิ์ในสวนของเทพเจ้า

ป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่สงวนหรือพื้นที่ป่าอนุรักษ์บนพื้นฐานของภูมิปัญญาหรืออารยธรรมแห่งชนชาติพื้นเมือง เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์หรือป่าแห่งจิตวิญญาณ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เต็มไปด้วยพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นที่อยู่ของวิญญาณอันทรงพลัง อาจเป็นสถานที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์เฉพาะ สถานที่รอบวัด สถานที่ฝังศพ หรือสุสานที่สถิตดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ การดูแลป่าศักดิ์สิทธิ์เกิดจากความร่วมมือของชุมชน มิได้อาศัยหน่วยงานภาครัฐหรืองบประมาณใดๆ จากภาครัฐ รวมถึงองค์ความรู้จากภายนอกสังคม มนุษย์ ธรรมชาติ และจิตวิญญาณเชื่อมโยงสายใยผูกพันกัน ลักษณะเป็นองค์รวม (holism) สิ่งแวดล้อมทางรูปธรรมและนามธรรมซ้อนกันอยู่ เป็นวิถีภูมิปัญญาที่นำไปสู่การเคารพ อ่อนน้อม ต่อธรรมชาติ ป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการคุ้มครองเพื่อการปฏิบัติทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรม ประเพณีสำคัญที่สืบทอดมายาวนาน และมักมีความสำคัญทางศาสนา หรือสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน จึงได้รับการปกป้องจากการรบกวนของมนุษย์ โดยการป้องกันการบุกรุกที่ผิด

กฎหมายผ่านข้อห้าม ในบริบทปัจจุบันของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งปกคลุมดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเข้าถึงป่าศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่ถูกจำกัดตามข้อห้าม หรือประเพณี ให้เป็นพื้นที่เฉพาะสำหรับชุมชน โดยทั่วไปแล้วห้ามรวบรวม ลำสัตว์ ตัดไม้ และเพาะปลูกโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม อนุญาตให้เก็บไม้ที่ร่วงหล่น ผลไม้จากพื้นป่า พืชสมุนไพร และน้ำผึ้งได้ในจำนวนจำกัด

ป่าศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นเขตคุ้มครองและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ นับเป็นตัวอย่างกลยุทธที่ดีที่สุดในการบรรเทาผลกระทบด้านลบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการเพิ่มความหลากหลายของสายพันธุ์พืชและสัตว์ โดยอนุรักษ์พันธุ์พืช แมลง และสัตว์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ประจำถิ่น หรือหายากใกล้สูญพันธุ์ รวมถึงพืชและสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น เป็นแหล่งรวมยีนของพืชที่นำมาปลูก มีประโยชน์ด้านการปรับปรุงพันธุ์พืช พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงมีความเชื่อมโยงกับต้นไม้บางสายพันธุ์ พืชบางชนิดเป็นสมุนไพรที่มักถูกนำมาใช้ประโยชน์โดยหมอพื้นบ้านและพระแบบวิธีดั้งเดิม นอกจากนี้ป่าศักดิ์สิทธิ์สามารถหยุดยั้งการแปรสภาพเป็นทะเลทรายของพื้นที่ โดยการเพิ่มมวลชีวภาพเหนือพื้นดิน เก็บกักความชื้นในดิน และเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับสิ่งมีชีวิตในป่าและหมู่บ้านใกล้เคียง ป่าศักดิ์สิทธิ์ที่มีต้นไม้หนาแน่นจะช่วยป้องกันการพังทลายของดิน ป่าศักดิ์สิทธิ์ควรได้รับการสนับสนุนให้เป็นทางเลือกในการเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน ดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์และการปกป้องการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก นำไปสู่การช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การประเมินศักยภาพในการกักเก็บคาร์บอนของป่าศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงป่าที่อยู่ภายใต้การควบคุมของชุมชนท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนา ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาสภาพภูมิอากาศแปรปรวน ภาวะโลกร้อน คนในท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการปกป้องระบบนิเวศแต่ละแห่งด้วยการดูแลปกป้องป่าศักดิ์สิทธิ์ให้คงอยู่

จากปัญหาการลดลงของป่าไม้ เราจึงควรร่วมมือกันอนุรักษ์ป่าไว้เพื่อประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนและสังคม การอนุรักษ์ป่าในรูปแบบป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นอีกหนึ่งวิธีที่ควรส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ทั้งในพื้นที่และต่างถิ่นทราบบทบาทความสำคัญ และประโยชน์ที่ได้รับ เพื่อสืบทอดวิถีการดูแลจัดการป่า ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน บทความนี้จึงนำเสนอบทบาทความสำคัญ สถานการณ์ปัจจุบัน ของพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย รวมถึงแนวทางการอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น สำหรับเผยแพร่ในวงกว้างเพื่อเป็นข้อมูลในการประยุกต์ใช้ประโยชน์ ในการจัดการป่า การใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดทำแผนอนุรักษ์ปกป้องป่าของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน เกิดการพัฒนาชุมชนร่วมกันจากหลายฝ่าย ป้องกันปัจจัยคุกคามที่ส่งผลเสียหายต่อป่าไม้ สิ่งแวดล้อม ชุมชน และวัฒนธรรม

พื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย

ป่าศักดิ์สิทธิ์พบได้ทั่วประเทศไทย โดยมีประเภทและขนาดแตกต่างกันตั้งแต่ต้นไม้ต้นเดียวไปจนถึงป่าที่ปกคลุมภูเขาทั้งหมด ป่าศักดิ์สิทธิ์พบในภาคเหนือมากกว่าพื้นที่อื่นๆ โดยมีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ริมป่าล้อมรอบป่า ดังตัวอย่างป่าศักดิ์สิทธิ์ในภูมิภาคต่างๆ ของไทยต่อไปนี้

ป่าศักดิ์สิทธิ์ในภาคเหนือ มีการเปรียบเทียบการดูแลป่าศักดิ์สิทธิ์และปารกร้างของพื้นที่หมู่บ้านชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและละว้าจำนวน 4 ป่า ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดย Junsongduang et. al. (2014) สำรวจพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ 1 แห่ง และปารกร้างจากการทำนาหมุนเวียน 3 แห่ง คือ แปลงนาร้างใหม่ แปลงนาร้าง 1-2 ปี แปลงนาร้าง 3-4 ปี และแปลงนาร้าง 5-6 ปี พบว่า ป่าศักดิ์สิทธิ์มีความหลากหลายของพืชมากกว่าพื้นที่ปารกร้างของแปลงนาร้างโดยรอบ และป่าศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงมีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของสายพันธุ์พืชสูงกว่าป่าศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านชาวละว้า แสดงให้ทราบว่าป่าเหล่านี้ได้รับการคุ้มครองอย่างเข้มแข็งจากชาวกะเหรี่ยงมากกว่าการคุ้มครองป่าของชาวละว้า ชาวบ้านไม่ได้รับอนุญาตให้รบกวนป่าด้วยการตัดไม้ แต่สามารถนำผลิตภัณฑ์เล็กๆ ออกมาจากป่าศักดิ์สิทธิ์ได้ องค์ประกอบของป่าศักดิ์สิทธิ์ของทั้งสองหมู่บ้านนั้นแตกต่างจากปารกร้างที่อยู่รอบๆ การที่มนุษย์เข้าไปแสวงหาประโยชน์จากป่ามากเกินไปโดยอาศัยความรู้ทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในด้านอาหาร ยา เชื้อเพลิง และวัสดุก่อสร้าง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพืชพรรณในป่า พันธุ์ไม้ยืนต้นและพันธุ์กล้าไม้แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากสายพันธุ์ส่วนใหญ่ในแปลงรกร้างเป็นสายพันธุ์บุกเบิกในระยะสืบทอดช่วงต้น เช่น *Aporosa villosa*, *Clausena lenis*, *Diospyros coaeetanea*, *Wendlandia tinctoria* และ *Schima wallichii* ซึ่งพืชทุกสปีชีส์นี้สามารถงอกได้ภายใต้แสงแดดจ้าเท่านั้น ส่วนสปีชีส์พืชที่พบได้ในป่าศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองหมู่บ้านเป็นพันธุ์ไม้ป่าดิบ เช่น *Kopsia arborea*, *Cinnamomum iners*, *Lithocarpus mekongensis* อย่างไรก็ตามพันธุ์ไม้หลายชนิดหายไปแปลงรกร้างแต่ปรากฏอยู่ในป่าศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นผลมาจากประวัติการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ พืชบางชนิดถูกนำไปเป็นอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย หรือใช้เป็นยารักษาโรค มีการบริโภคทรัพยากรเหล่านี้มากเกินไปหรือเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้วยการมุ่งเพาะปลูกพืชบางชนิดอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านมักจะตัดและเผาพืชพรรณในทุ่งรกร้างก่อนปลูกข้าว จนส่งผลให้พืชบางชนิดหายไปจากสังคมพืช ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของพรรณไม้ในปารกร้างที่เจริญเติบโตแทนที่พื้นที่นาข้าว กับพรรณไม้ในป่าศักดิ์สิทธิ์ที่มีการรบกวนน้อยจึงแตกต่างกัน ป่าศักดิ์สิทธิ์มีคุณค่าทางระบบนิเวศในฐานะ เป็นแหล่งกักเก็บความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับการอนุรักษ์พันธุ์พืช

สำหรับป่าศักดิ์สิทธิ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ชุมชนบ้านหนองปะโอ จังหวัดกาฬสินธุ์มีภูมิปัญญาในการเคารพและเชื่อในมิติแห่งจิตวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่ามนุษย์เมื่อตายไปแล้วมิได้แยกขาดไปจากครอบครัวหรือชุมชนของตน ยังมีดวงวิญญาณ หรือสิ่งแวดล้อมทางนามธรรม (spiritual environment) ดำรงอยู่ และมีความเชื่อว่าโลกแห่งวัตถุกับโลกแห่งจิตวิญญาณมีสายใยแห่งความสัมพันธ์ เชื่อว่าพื้นที่ป่าเขา พื้นน้ำ อันเป็นพื้นที่สาธารณะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ชาวไทญ้อบ้านหนองปะโอ มีวิถีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติ ทั้งฝน น้ำ ดิน และป่า ตั้งถิ่นฐานในที่ราบลุ่ม มีการเลือกสถานที่ป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น เป็นป่าทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อก่อตั้งเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ มีศาลเพียงตาเล็กๆ เป็นที่สถิตของผีหรือเทวดาประจำหมู่บ้าน ที่จะคอยดูแลรักษาหมู่บ้านให้มีความเรียบร้อย เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คอยช่วยเหลือคนในชนเผ่าในยามเผชิญความยากลำบาก จึงเคารพนับถือ และยำเกรง ไม่กล้าทำลายต้นไม้ในป่าของท่าน แต่ละปีจะมีประเพณีเลี้ยงขอบคุณผี ที่ชาวบ้านเรียกว่า “เลี้ยงปู่ตา” หรือ “เลี้ยงหอ” ที่ได้ดูแลรักษา และเป็นการบอกกล่าวก่อนการทำการในฤดูใหม่ การเคารพ ยำเกรงและเชื่อมั่นว่าในป่าดังกล่าวมีผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษา และเป็นเจ้าของพื้นที่ ทำให้ต้นไม้ในป่าได้รับการปกป้องรักษาผ่านวิถีวัฒนธรรม โดยไม่จำเป็นต้องออกข้อบังคับหรือกฎหมาย พื้นที่สถิตของผีนี้นับเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ศาสนา และโลกของเทพ วิญญาณกลายเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ การสำรวจของธันวา ใจเที่ยง (2017) พบว่า ป่าศักดิ์สิทธิ์บ้านหนองปะโอมีพื้นที่ 17 ไร่ ประกอบด้วยพรรณไม้หลายชนิดสังคมป่าโคกหรือป่าเต็งรัง (deciduous dipterocarp forest) เป็นไม้ใหญ่ 20 วงศ์ 27 สกุล 29 ชนิด เช่น ไม้เต็งหรือจิก (*Shorea obtuse*) กุง (*Dipterocarpus tuberculatus*) ไม้รัง (*Shorea siamensis*) น้ำเกลี้ยง (*Gluta laccifera*) มะกอกเกลื่อน (*Canarium sublatum*) แดง (*Xylocarpus xylocarpa* var. *xylocarpa*) ตั้ว (*Cratoxylum maingayi*) ยอป่า (*Morinda coreia*) และไม้ขนาดเล็กเช่น เหมือดแอ่ (*Memecylon scutellatum*) เหมือดธรรมดา (*Helicia attenuate*) และตุ้มกาขาว (*Strychnos nux-blanda*) สำหรับไม้พื้นล่างพบกลุ่มเพ็ก (*Arundinaria pusilla*) มีการสะสมมวลชีวภาพ 118.92 ตัน/เฮกเตอร์ การกักเก็บคาร์บอน 59.47 ตันคาร์บอน/เฮกเตอร์ และมีความสามารถในการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ 218.26 ตันคาร์บอนไดออกไซด์/เฮกเตอร์ ป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นแหล่งของไม้พื้นถิ่นและเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในชนเผ่าไทญ้อ แห่งบ้านหนองปะโอ

กรณีป่าศักดิ์สิทธิ์ภาคใต้ของประเทศไทย พบข้อมูลสำคัญของป่าที่เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยหัสชัย คงมีสุข อาทิตย์ ภูมินผา และปุระเชษฐ บุญยัง (2564) สำรวจและจัดทำแผนที่พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และฐานข้อมูลสารสนเทศ (GIS) พบว่าลักษณะภูมิประเทศเชื่อมโยงกับความเชื่อและพื้นที่ทางจิตวิญญาณ โดยพื้นที่ทางจิตวิญญาณในจังหวัดนครศรีธรรมราชแบ่งเป็นเขตเขา เขตที่ราบลุ่ม เขตป่าพรุ และเขตชายฝั่งทะเล ใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปเคารพของคน สัตว์ ต้นไม้ หิน เช่น พื้นที่ทางจิตวิญญาณทวดหนองไม้แก่น ใช้ลำต้นของต้นไม้เป็นสัญลักษณ์ ทวดตันกะใช้ต้นไม้และศาลเป็นสัญลักษณ์ สำหรับทวดหรือพื้นที่จิตวิญญาณในเขตเขามักพบรูปเคารพที่เป็นประเภท คน และสัตว์ เนื่องจากเป็นบริเวณที่อุดมด้วยสัตว์ป่า

และธรรมชาติ เชื่อกันว่าทุกป่ามีเจ้าป่าเจ้าเขาคอยปกป้องรักษา เช่น พื้นที่ทวดกลาย ทวดโนนหมาน เจ้าพ่อมหาชัย ศาลายาเพียร-ตาหวั่ง เทวดาเขาศูนย์ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคม มนุษย์ และอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อมโยงทำให้คนในท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขภายใต้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือและยอมรับในชุมชน การมีอำนาจเหนือธรรมชาติของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดจารีตประเพณี พิธีกรรม และรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ ทำให้คนร่วมท้องถิ่นเดียวกันต้องเชื่อฟังและยึดถือปฏิบัติร่วมกัน สร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน ชาวบ้านเกิดความสามัคคีกัน เป็นที่พึ่งทางใจ ยึดถือในหลักปฏิบัติร่วมกัน นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ฟังพาท้าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเชื่อความศรัทธาเรื่องทวดหรือพื้นที่ทางจิตวิญญาณจึงถือเป็นภูมิปัญญาานครศรีธรรมราชที่สำคัญ รักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่ง

แนวทางการอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์

นโยบายนานาชาติ การคุ้มครองป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ยังคงอยู่ในภูมิประเทศที่มีการทำการเกษตรเป็นหลักในหลายประเทศ เนื่องจากการสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติอย่างรวดเร็วในอดีตเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ป่าเหล่านี้มีคุณค่าต่อความหลากหลายทางชีวภาพ การอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น มีการคุ้มครองป่าศักดิ์สิทธิ์ที่เหลืออยู่เหล่านี้อย่างต่อเนื่องโดยผู้ดูแลแบบดั้งเดิม และได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ โดยประกาศให้ป่าศักดิ์สิทธิ์และภูเขาศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่คุ้มครอง ใน 6 ประเภทที่ระบุใน International Union for Conservation of Nature (IUCN) เพื่อรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ (Verschuuren, Mallarach and Oviedo, 2007)

นโยบายระดับชาติ

การส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ในรูปแบบของป่าศักดิ์สิทธิ์นับเป็นความจำเป็นเร่งด่วนในการปฏิรูปนโยบายการจัดการป่าไม้ที่มุ่งไปสู่การบูรณาการการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้ดีขึ้น Undaharta and Wee (2020) เสนอนโยบาย 5 ข้อสำหรับเพิ่มศักยภาพสูงสุดของป่าศักดิ์สิทธิ์ในการอนุรักษ์ไม้ยืนต้น ได้แก่ (1) การจัดลำดับความสำคัญตามคุณค่าการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (2) การดูแลที่ชัดเจนและความเป็นเจ้าของทางกฎหมาย (3) ยืนยันคุณค่าดั้งเดิมของป่าในเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ (4) เผยแพร่และฟื้นฟูพันธุ์ไม้ที่ถูกคุกคาม และ (5) ประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของกลยุทธ์การจัดการป่าไม้ ภาครัฐควรมอบให้ชุมชนหรือวัดเป็นผู้อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและบริหารจัดการป่าศักดิ์สิทธิ์ โดยมีภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมและช่วยกันดูแลรักษาให้ป่าไม้คงสภาพเดิม ไม่ให้เสื่อมโทรม การจำกัดเขตการใช้พื้นที่ ร่วมกับการใช้มาตรการด้านกฎหมาย โดยออกกฎหมายควบคุม หรือกฎหมายอนุญาตในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการขยายตัวของเมือง ภาวะคุกคามจากสังคมภายนอก และสิ่งแวดล้อม

นโยบายระดับท้องถิ่น

จัดตั้งเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ สร้างสัมพันธภาพกับผู้นำส่วนท้องถิ่น อบต. อำเภอ จังหวัด พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล พัฒนาที่ดิน เป็นต้น โดยเชิญเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีสำคัญของชุมชน ให้เกิดความสัมพันธ์อันดี เข้าใจบริบทของชุมชน เข้าถึงพื้นที่ ความเป็นอยู่ ความสำคัญ และความต้องการของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการพัฒนา ร่วมกันระหว่างหน่วยงานบริหารภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาชุมชน และชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและบริบทของชุมชนอย่างยั่งยืน

ปลูกฝังการให้ความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้กับคนรุ่นหลัง ได้ตระหนักในคุณค่าของการคงอยู่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ทางจิตวิญญาณ มีการกำหนดข้อจำกัดในการเข้าถึงพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ ปกป้องป่าศักดิ์สิทธิ์ไว้ด้วยกฎสังคม นำไปสู่การอนุรักษ์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนทุกเพศทุกวัยได้มีส่วนร่วมในประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังศาสตร์พระราชาที่กล่าวว่า “ปลูกป่าในใจคน” คือการปลูกจิตสำนึกให้คนเกิดความรักในผืนป่าก่อน จึงจะบริหารจัดการด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ป่าเดิม ปลูกป่าใหม่ได้อย่างประสบผลสำเร็จ ชุมชนหลายแห่งมีพิธีการสืบชะตาป่า เช่น ป่าศักดิ์สิทธิ์จำปุดิน เป็นป่าโบราณกลางชุมชนบ้านห้วยสัก ตำบลยางฮอม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ชุมชนทำการอนุรักษ์ไว้เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ที่คนในหมู่บ้านนับถือ เป็นที่อยู่ของผีประจำหมู่บ้าน คอยคุ้มครองปกป้องรักษาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีการจัดงานสืบชะตาป่าชุ่มน้ำจำปุดิน โดยมีผู้นำในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ พระสงฆ์ และนักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรม มีการทำพิธีเลี้ยงผีป่าจำปุดิน และพิธีสืบชะตาป่า โดยเชื่อว่าเป็นการสืบชีวิตของป่าและสรรพชีวิตรอบป่า การรักษาต้นไม้มีผลดีต่อทุกชีวิตให้มีความร่มเย็น สืบต่อชีวิตให้ชุมชนร่มเย็น ผาสุก ความเจริญเหมือนกับการมีต้นไม้ใหญ่ใบหนา นับเป็นกิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นหลังได้มารักษาฟื้นฟูป่าไว้คู่กับชุมชน ป่าจำปุดินเป็นป่ามาก่อนการก่อตั้งหมู่บ้าน ชุมชนทำการอนุรักษ์เป็นพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ใจกลางหมู่บ้าน และทำเป็นแหล่งเรียนรู้ป่าในชุมชน ทำเส้นทางศึกษาป่า และทำศูนย์เพาะกล้าไม้หายาก (Thecitizen.plus, 2024)

การแนะนำชุมชนในพื้นที่ได้รู้จักองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์บนพื้นฐานนิเวศวิทยาชุมชน (community ecology) มีความสำคัญอย่างยิ่ง (ศุภวิชญ์ จิราพงษ์ และธณัฐา โรจนตระกูล, 2564) การอนุรักษ์ตามรูปแบบภูมิปัญญาที่ตกทอดจากรุ่นพ่อแม่อาจไม่สามารถยับยั้งการเปลี่ยนแปลงของนิเวศป่าไม้ที่ถูกคุกคามจากปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ทันทั่วถึง จึงควรบูรณาการภูมิปัญญาเดิมเข้ากับบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน และควรรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ด้วย เช่น การตรวจสอบติดตามพื้นที่เสี่ยงเกิดไฟป่า โดยอาศัยภาพถ่ายจากดาวเทียม กำหนดจุด hot spot เพื่อให้เกิดความถูกต้อง แม่นยำมาก

ยิ่งขึ้น การป้องกันไฟป่าด้วยแนวกันชนต้นกล้วย การช่วยฟื้นฟูดินด้วยพืชตระกูลถั่ว การเพิ่มจำนวนผึ้งด้วยการปลูกพืชอาหารผึ้งแทรกเพิ่มในพื้นที่ป่าโดยไม่ทำลายโครงสร้างเดิมของป่า เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้คือ ป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชุมชนตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ด้วยความเคารพ ศรัทธา และยำเกรงต่อ เทพเจ้า ภูติผีที่สิงสถิตย์อยู่ในป่า ในต้นไม้ ความสำคัญของป่าศักดิ์สิทธิ์ต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มีหลายด้าน 1) การเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และต้นไม้ 2) เป็นแหล่งพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด มีความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชและสัตว์ โดยเฉพาะ พืชและสัตว์ท้องถิ่น 3) เป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน ลดก๊าซเรือนกระจกที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน 4) เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิตในป่าและชุมชนใกล้เคียง การจัดการดูแลปกป้องป่าอยู่ภายใต้การจัดการของชุมชนในรูปแบบผู้นำหรือคณะกรรมการ บางแห่งมีผู้ชายในชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลัก ด้วยการตั้งกฎ ข้อห้าม ข้อตกลงร่วมกัน จำนวนและขนาดของป่าศักดิ์สิทธิ์ในแต่ละประเทศมีแนวโน้มลดลง ป่าที่เคยเป็นพื้นที่ผืนใหญ่เกิดการแตกกระจายออกเป็นหย่อมป่า อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การแผ้วถางป่าเพื่อทำแปลงเกษตร ที่อยู่อาศัย การขยายตัวของเมือง ภัยคุกคามความคงอยู่ของป่าศักดิ์สิทธิ์มีหลายประเด็น ได้แก่ การเพิ่มของประชากร การถูกกลืนด้วยสังคมสมัยใหม่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเลือนหายของความศักดิ์สิทธิ์ การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ไม่อยู่บนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงการคุ้มครองทางกฎหมาย เป็นต้น แนวทางการอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์จึงควรเป็นการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งระดับนานาชาติ ระดับชาติ และท้องถิ่น ให้ชุมชนเข้มแข็งอยู่ร่วมกับป่าศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างยั่งยืน ทั้งด้านการผลักดันนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรด้วยวิธีการที่ร่วมสมัย และสืบทอดให้เยาวชนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง

สรุป

นับแต่โบราณมีการผนวกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับวัฒนธรรมชุมชนพื้นเมืองทั่วโลก สอดคล้องกับธรรมชาติและมีความหลากหลายทางชีวภาพรอบตัวในรูปแบบของการกำหนดพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนเคารพป่าศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อดั้งเดิมด้านจิตวิญญาณ ศาสนา ความศรัทธา เคารพยำเกรงเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า มีพิธีกรรมการบูชาธรรมชาติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การคงอยู่ของป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นการรักษาแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศป่าไม้ แหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ท้องถิ่น การกักเก็บคาร์บอน ลดปริมาณก๊าซเรือนกระจก ป้องกันการพังทลายของดิน การจัดการป่าไม้ในรูปแบบป่าศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของชุมชนท้องถิ่น จัดเป็นกลยุทธ์การบรรเทาปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (climate change) และเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร บางประเทศมีจำนวนป่าศักดิ์สิทธิ์มากกว่าพื้นที่อนุรักษ์ทางกฎหมาย และหลายกรณีมีการ

ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติได้ดีกว่าพื้นที่อนุรักษ์ทางกฎหมาย การสำรวจข้อมูลทางสังคมและวิทยาศาสตร์ของ ป่าศักดิ์สิทธิ์สามารถสืบทอดไปถึงประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นที่อนุรักษ์ป่าบริสุทธิ์ไว้และสภาพภูมิประเทศ รวมถึงสิ่งแวดล้อมในอดีต เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงการจัดการป่าศักดิ์สิทธิ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ป่าศักดิ์สิทธิ์ ต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากโครงการพัฒนา การสร้างวัด การจาริกแสวงบุญและการท่องเที่ยว การบุกรุก ทำลายป่า การแตกย่อยเป็นหย่อมป่า ป่าศักดิ์สิทธิ์บางแห่งหายไป ป่าศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมเกิดการเสื่อมโทรมและ เปรียบบางมากขึ้น การอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ได้รับการคุ้มครองโดยสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (the International Union for Conservation of Nature) ควรมีการกำหนดนโยบายและสนับสนุน งบประมาณอย่างต่อเนื่องในการ ดำเนินงานส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าศักดิ์สิทธิ์ โดยความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ รวมถึงกฎหมายกำหนดขอบเขตพื้นที่ การดูแลและใช้ ประโยชน์จากพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์อย่างชัดเจน เพื่อลดปัญหาจากภาวะคุกคามจากภายนอกและรักษาป่า ธรรมชาติที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ศาสนา ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ธันวา ใจเที่ยง. (2017). ป่าศักดิ์สิทธิ์: คุณค่าและศักยภาพทางนิเวศของไม้พื้นถิ่นในป่าศักดิ์สิทธิ์ของชนเผ่า ไทญ้อ บ้านหนองปะโอ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเทศไทย. *Rajabhat Journal of Sciences, Humanities and Social Sciences*. 18 (1), 61-71.
- ศุภวิชญ์ จิราพงษ์ และธันธสา โธจนตระกูล. (2564). แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบ ยั่งยืน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 6 (10), 441-458.
- หัสชัย คงมีสุข, อาทิตย์ ภูผินผา และปุระเชษฐ บุญยัง. (2564). พื้นที่ทางจิตวิญญาณคนนครศรีธรรมราช. ใน รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ ภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศศาสตร์มหาวิทยาลัยใน ภาคใต้ ครั้งที่ 1. 17 พฤศจิกายน 2564. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. สงขลา.
- Daye, D. D. and Healey, J. R. (2015). Impacts of land-use change on sacred forests at the landscape scale. *Global Ecology and Conservation*. 3 (2015), 349-358.
- Junsongduang, A., Balslev, H., Jampeetong, A., Inta, A. and Wangpakapattanawong, P. (2014). Woody Plant Diversity in Sacred Forests and Fallows in Chiang Mai, Thailand. *Chiang Mai Journal of Science*. 41 (51), 1132-1149.
- Thecitizen.plus. (2024). สืบชะตาป่าโบราณกลางชุมชน “ป่าศักดิ์สิทธิ์จำปาดิน”. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 24 กรกฎาคม 2567. แหล่งที่มา: <https://thecitizen.plus/node/95441> .

- Undaharta, N. K. E. and Wee, A. K. S. (2020). Policy forum: Sacred Forest-An opportunity to combine conservation management of threatened tree species with cultural preservation. *Forest Policy and Economics*. 121(special issue), 1-4.
- Verschuuren, B., Mallarach , J. M. and Oviedo, G. (2007). IUCN World Commission on Protected Areas Task Force on Protected Area Categories: Sacred sites and protected areas. In *IUCN Categories Summit*. 7-11 May 2007. Andalusia, Spain.